

Повернення

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Петро Вихорь*

- © Процайло А., 2019
- © Depositphotos.com / wrangler, xload, nemar74, обкладинка, 2020
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2020
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2020

ISBN 978-617-12-7106-7

«Господи, хоч би він заглух, бо зомлію!»

Оля заплющила очі, від браку повітря й сил прикусила губу. Висіла на поручні, наче павутинка, нею гоїдало по салону від сидіння до сидіння, і невблаганно насувалася тьма...

Після трьох днів невинних дощів сонце влаштувало парню.

Автобус харчав, наче скажений пес-сухотник. Набитий під зав'язку салон підбадьорював його своїм гелготом. Дядько ліворуч дудлив пиво і гикав перегаром. Від бабусі справа несло сироваткою. Жіночка спереду перестаралася з парфумами, їдкими, наче нашатир. Парубок позаду стікав густими, мов сироп, потами. Під кріслом рохкало у мішку поросятко. Оля затиснула ніс, розкрила, мов до причастя, рота, автобус гаркнув — і заглух. Водій заволав до чоловіків, аби чимшвидше підперли колеса камінням, бо в нього не працює ручник.

Олю виніс з автобуса інстинкт самозбереження. Бо ноги вже були не її, а взяті напрокат у відчаю. Вона зіперлась на автобус — і дихала! Її легені чманіли від насолоди, у голові паморочилось. Дерева запишалися, що нагодували киснем дівчину-бадилинку. Гори смалили люльку.

— Підуть гриби, — замість лагодити автобуса мовив водій. Був спокійний, шукав запальничку. — За годину Іван на тракторі приповзе і потягне. Я подзвонив, — припалив сигарету, змахнув пошарпаним, як його автобус, мобільним. — Моїй коняці капець. Без капітального ремонту не завсдеться. Загнав нещасну. То все через дурну звичку.

— Яку? — запитала бабуся з поросятком, що крутилося в мішку, ніби на пательні.

— «Завтра».

Люди зареготали — самі таким грішили. І купками просто-таки на узбіччі почали лагодити «столи». Дядько, що пив

пиво, вийняв пляшку «Пшеничної». Був при пошані, вибрав «стіл» із ковбасою, хлібом і часничком.

До Олі підійшла жінка, від якої пахло сироваткою. Протягнула пляшку з «кока-колою».

— На, сьорбни, — сказала.

Дівчина зробила декілька дрібних ковтків і подякувала. Бульбашки залоскотали горло і аж носом випурхнули.

— Що, відвикла? — запитала жінка.

— Відвикла.

— П'ять років сиділа в місті, що, не могла ще дня витримати? Чого в базарний день до ссла їдеш?

— Забула.

— Таке треба пам'ятати, — бовкнула жінка і погнала до гурту з дядьком, що наливав за «щасливу» дорогу. — Бо могло бути гірше.

Оля понижпорила в сумочці, вийняла серветку, витерла чоло. На неї зиркнув свіжий, мов нова копійка, пластиковий диплом і потягнув у минуле. Дівчина від гамірливого гурту відмовилася, перелізла через рів, постелила собі пакета під старою смерекою, сіла, вперлася підборіддям у долоньки й згадувала. Сонце, яке ледь пробивалося через крилате гілля смерски, мружилось від подиву: воно ще ніколи не бачило, щоб хтось водночас мріяв минулим і проклинав його.

2

Дитинство і клаптик юності

Скільки Оля себе пам'ятала, стільки була пташкою і хотіла вирватися з клітки. Вона уявляла собі, як прилітає пташок-принц і визволяє її з неволі. А коли було геть нестерпно, то малювала у своїй уяві кінець світу: все стогне, плаче, кричить, гине, рушиться, її клітка теж не вічна, на неї падає стеля, тріщить, трощить, і саме в мить розрухи вона виривається крізь

деформовані ґратки на волю. І коли все живе страждає, бо амінь настає, — вона блаженствує. Адже вирвалася в небо, на свободу, наперекір кінцю світу. Бог дивується. Задивляється на пташку, яка насолоджується миттю, і забирає її до ковчега. А там... немає батька, слава Богу.

Тато для Олі змалечку був монстром. Спочатку з мультиків, згодом — з фільмів жахів, а наостанок — реальним. Він завжди був злий і прагнув порядку. Навіщо йому той порядок, коли через нього плаче мама і боїться його Оля, — дівчина не збагнула й дотепер. Батько зранку до вечора працював на пилорамі, звечора до ночі — вдома у столярні, потім трішки спав, а від третіх півнів і до ранку — порався по господарці. Доробляв те, чого не могла чи не встигла напорати мама, і постійно щось бурчав. Мама зі складеними на грудях руками мовчки слухала і кивала, а коли тато зникав за ворітьми — плакала і гладила Олечку по голівці. Приказуючи: «В тебе, донечко, один шанс вирватися з пекла — вчитися. Вступити кудись і там зачепитися за кусень хліба. І нехай маленький, зате вільний. Тоді він буде смачний. Розумієш?» Дівча кивало і тулилося до матері, яка за хвилинку-другу зривалася, бо треба було, окрім худоби і городів, їсти наварити. Різного. Тато здоров'я мав, як бугай, їв багато і хотів смачного. А ще батька всі в селі поважали, бо він, крім того, що був господарем номер один, ще й не пив горілки. Зовсім. Бо, казав, горілка коштує, як рідна мама, забирає розум і не любить сонце зустрічати. А тверезий ранок — запорука сили. Тато ходив до церкви, а молився до сонця... Просив у нього гарного дня — не більше. Сусідка баба Агнія, що з грецької — чиста, непорочна, а з латинської — ягня, священникові доповіла, що Степан Вередун до сонця молиться, а не до Ісуса Христа, то отець їй сказав, що хай вона собі хоч до хмар молиться, а ходить до церкви справно, як Степан, і стільки ж, як він, жертвує на храм. Агнія образилася на священника і почала бунтувати проти нього людей, бо була сестрицею,

входила в церковний комітет. Бо як ми отця не врозумимо — Бог нам не простить, — намовляла. Слухи дійшли і до Степапа (село не мегаполіс із телевізора), і батько Агнію так висповідав, що вона аж злягла на кілька днів. А коли вичухалася — прийшла просити балачки.

— З якого це дива? — запитав Степан. Біг до стайні, не мав часу вислуховувати сусідчині балачки.

— Справді?

— Агіє, ви прийшли, щоб мене своїми брехнями погодувати?

— Я хочу ще трохи пожити. Кажуть люди, що ти масш міцне око.

— Точніше?

— Зле око маєш...

Батько обкидав сусідку не «оком», а міцними словами, та розплакалася, і щоб відчепилася, він сказав, що прощає її. З великої радості баба Агнія (Ага — скорочено, позаочі, бо скорочений варіант свого імені вона не дуже любила) пішла до церкви і поставила одну свічку — за здоров'я сусіди Степана. Це вже священник доповів татові. А отцю принесла курочку — задля примирення. Сказала, що її лихий був поплутав — більше не буде проти отця (такі отця, або священника, в нас «батюшка» ніколи не кажуть) бунтувати. За що після сповіді отримала таку покуту, що відбувши її, збагнула: ноги, на які вона постійно жалілася, досі їй ще не боліли, нічого було Бога наперед гнівити...

Коли Оля трохи підросла — тато почав залучати її до господарки. А воно дівчаті не йшло. Була низенька і худенька, ще й русява на свою біду. Батько не раз закидав матері: чому воно таке біле і худе? На що мама лізла в шухляду з документами, діставала звідти журнал зі статтею, де писалося, що гепи — вельми живучі створіння, через покоління можуть передаватися. А татова бабця, до речі, була світлою. Хіба забув? Батько бабцю пам'ятав і любив дуже, бо вона

його виховала, тому заспокоювався. Хоча бабця була бойова, наче вовчиця, а мала — зайчена. «Гени — не характер, — виправдовувалася мама. — У тебе в родині всі пили, а ти — тверезник... І перший господар на селі». Батько вдавав, що не чує, але любив, щоб його хвалили. Може, й гарував зранку до ночі не заради маєтків, а заради хвальби.

— Мені би сина... — жалівся тато, коли розмова заходила про господарку.

— Буде зять колись, — розраджували його ті, хто до нього підлизувався. — Он яка краса підрастає!

Тато скося дивився на Олю. По цьому не можна було збагнути: чи він не вірив у доньчину красу, а чи в зятя роботящого.

Після таких балачок Оля довго ночами плакала і присягалася подушці, що досягне таких висот у житті, що батько заздритиме. І аж посиніє з того, що вона його, господаря задрипаного, переплюнула.

А вранці знову були крики прокидатися, не вилежуватися, бо тільки там, де руки прикладені, щось та й є. Бо гроші на деревах не ростуть! І стайнею вони не пахнуть! Щоб щось мати — треба гарувати! І тато не Бог — не вмє часу затримувати, аби вилежуватися!

Скоріше б уже до школи!

У школі Оля вчилася добре. Бо їй було цікаво — раз. І прагнула вирватися на волю — два. З клітки, якою для неї була рідна оселя. Дев'ять класів закінчила з відзнакою і повезла документи в Самбір, на вчительку початкових класів. Сама. Тато маму з нею не пустив, бо була робота. Тиждень, поки іспити складала, жила на квартирі. Цей час був початком великого раю — так дівчині сподобалася воля. Її ніхто нікуди не гнав і нею не попихав. Вставала, коли треба, підчитувала щось, гуляла містом. А в перервах — молилася. Просила Бога, щоб забрав її з клітки, бо відчувала, що крила мала. І такі... ого-го! Розмашисті, як в орлиці!

Склала іспити — і ще тиждень пожила в місті. Гроші мала. Тато дав достатньо, гріх нарікати, аби дитина виглядала як годиться, а то ще люди подумують, що він лайдак. Сама трохи наскладала, та й мама свою копійчину підкинула, щоб батько не знав, звісно. Роздолля! Ще би на тиждень вистачило пожити в радість, навіть побрехеньку для батьків уже зготувала, щоб зостатися, так мама почала видзволювати. Мовляв, сіножать, тато скаженіє, ще й однокласниця Юлька Ковалева, яка на бібліотекаря в Самборі документи подавала, жару підкинула, сказала, що нема чого там сидіти — про результати екзамнів повідомлять додому поштою.

Оля їхала додому, трусячись по бездоріжжю у запилюженому автобусі, й мимоволі бештала Господа за те, що дозволив їй народитися там, де дідько каже: «Ласкаво просимо у зарослий лісом, підпертий горами казан». Де купа безглуздої роботи і не видно провітку. Коли приїхала у село, то перші кроки по рідній земельці їй взагалі не давалися. Стояла на зупинці, як бадиллина, і питала солоного від її сліз неба: «Чому? Чому я?» Небо не дивувалося. Воно давно вже звикло до того, що люди відповідальність із себе скидають на нього. Тому мовчало. І спідлоба зиркало на юнака, який тремтів за зупинкою, вагаючись, виходити на люди чи ні, і який ніяк не міг збагнути — чого такий красуні бракує...

Небо мовчало — Оля мусила йти додому.

— Давай торбу, понесу!

З-за зупинки примарою вигулькнув однокласник Васько Адамашок, злякавши Олю.

— О Боже! — вирвалося в неї, хоча Василь був більше схожий на ведмеда, ніж на Бога. В свої шістнадцять виглядав справжнім чоловіком: широкоплечий, з лапищами, як у коваля, з дубовою чорною шевелюрою, волосся, як дріт, міцне. Якби ще був високий, то викашаний Шварценегер часів «Термінатора». Васько був парубок мовчазний, а біля Олі взагалі німів. У класі всі знали, що він на Олю «запав»,

піддражнювали його, але Василь традиційно відмовчувався, а Оля традиційно ігнорувала й однокласників, і Васька. Бо вона мала мету! А Васька на мішені поблизу її мети не було.

Парубок узяв сумку, переступив з ноги па ногу, і оскільки обіцяв собі нині бути рішучим, мовив:

— Пішли чи як?

Оля його зміряла розпачем, осилила крок, другий і розійшлася. Парубок дибав поруч і не спускав з неї очей.

— Щось не так? — запитала.

— Ти вступила?

— Не знаю ще, — дівчина зупинилася. — А що?

— Я не хочу, щоб ти вступила, — зізнався.

Олі аж світ зі страху померк. Що він меле? Колючок тернових йому на язик!

— З якої то радості? — гарикнула.

— Бо ти мені подобаєшся. Я не хочу тебе втрачати! — Василь розродився на красномовство. У кіно позичив.

Вітер уцух. Був юний, цікавий. Зупинився перепочити біля парубка з дівчиною. Заодно й розмову послухати. Оля чи не вперше глянула на Василя як на парубка, з усіма його м'язами і почуттями. Дивуючись собі, зізналася:

— Якщо я не вступлю — мені капець.

— Чому?

— Не знаю. Але відчуваю.

— Тоді я на тебе буду чекати. Поки ти вивчишся і повернешся.

Оля з доброї красуні вмить перетворилася на злу відьму.

— А ти... ти! — захлиналася розпачем. — Ти мене... мене запитав, чи я хочу, щоб ти па мене чекав? Запитав?

— Н-ні... — відповів шокований Василь.

— То йди в пень! Ясно? — Оля вирвала з лапища Василя сумку і погнала вперед. Він залишився стояти, заляклий, наче стовп, а коли його симпатія зникла за поворотом, стелув плечима і почалапав додому. Як побитий градом коняка після цілоденного орання.

День вироку

Було двадцятьє липня, татів день народження. Оля цей день ненавиділа. Три дні до святкування — печіння, варіння, смажіння, паріння. Три дні після — миття, складання, прибирання. А посередині — тьма безпробудна. Приходили всі родичі й татові друзі, перед якими він мав продемонструвати, що він за господар і яка в нього в хаті дисципліна.

Полудень був пекучий, сонце скалилось на всі промені, тому столи поставили у садку. Прибув перший захід гостей — з пилорами. На честь татового ювілею там був скорочений день. Чоловіки пили, жували, жартували, батька хвалили. Від того він набирив азарту — і ганяв дружину й доньку, як імператор прислугу. Хтось із гостей згадав мариновані «по-вередунськи» гриби, батько дорікнув матері, чому не подала. Оля якраз грибочки несла. З цибулькою, хай Бог боронить забути.

— Та ось... — кивнула мама на стежку.

Нетерплячі сусіди підтягувались городами — так швидше. Бо ніхто так не гостить, як Степан Вередун. Не прогавити!

Дівча глипнуло на дорогу — і залякло. Ледь грибів не випустило з рук. На хвіртці повисла поштарка. Махала листом.

Оля поставила грибочки на стіл — і погнала до хвіртки. Не дихала. Груденята стиснули лещата вироку і не впускали кисню — ні туди, ні звідти. Не привітавшись із листоношею, тремтячими руками розірвала листа, розгорнула і побачила: «Вас зараховано...». Цього було достатньо, щоб від радості зомліти. Коли прийшла до тяти, то сиділа на лавці під хатою, а перед нею стояла сяюча, як Діва Марія, мама з горнятком холодної води. Не хвилювалася, а раділа. І виглядала молодшою років на двадцять.

Гості вже обговорювали сучасну освіту. Хвалили батька, що виростив таку мудру дитину, казали, що пора в школі

старих учительок-ропух змінювати на молодь, бо за молоддю майбутнє. Адже тільки тоді Україна зміниться, коли чиста, мов сльоза, конь прийде до влади. І почне сіяти в родючі дитячі голови вільні, не рабські знання — це і є влада. Тато, може, вперше за своє життя запишався Олею. А ще він видавався загадковим. І на маму дивився якимось по-особливому: не як на прислугу, а як на жінку. Навіть одного разу, коли закінчилися квашені помідори, пішов у погріб і набрав. Сам!

«Чудасія! — подумала Оля. — Невже тато такий радий, що я вступила у коледж?» — не вірила.

Під вечір сад гудів, як вулик у годину пік. Людей насунуло купа — і прошених, і непрошених. Сусід Микола грав на баяні. Він колись закінчував культосвітнє училище, згодом туди ж доньку відправив — на бібліотекаря вчитися, бо з музикою вона не дружила. А вона, замість граніт науки гризти, заміж вискочила. До самого Львова, щасливиця! Після танців була кава з маминим фірмовим яблучним пирогом — тато сучасних тортів не визнавав.

На день народження батько дозволяв собі випити вина. Трішки. Але від того говорив багато. Коли наповнили келиги, батько взяв слово. Традиційно подякував гостям, що трийшли, не погордували. Залишили справи господарські з таку важливу для хазяйства пору. А під кінець видав:

— А тепер я хочу вам, дорогі мої гості, признатися... — захли всі. Навіть ті, хто вже не слухав нікого, бо не чув, переїравши хмільних гостинців. — Нині в моєму житті важливий день. Три в одному, як каже телевізор. Перше — мій день народження. День, що старить, але й дає можливість побачити те, що надбав за прожитий час. — Гості закивали. Таки-так, день народження — як жнива. Всі погоджувались. — Друге — моя донечка вступила на вчительку, слава Богу. Бо не секрет, що вона не до роботи. Принаймні я, як міг, до господарства її заохочував. Я радий, що за якийсь кусник хліба вона зачепилася. Хоча... це тільки початок. Наука — теж робота. Ти